

TA'LIMY O'YINLAR VA ULARNI TASHKIL ETISHDA INNOVATSION YONDASHUV

Sherqo'ziyeva E'zozaxon Anvar qizi

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

“Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi ”

Kafedra “Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va metodikasi ”

mutaxassisligi bo'yicha magistratura talabasi

ezozashergoziyeva@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 03.03.2026

Revised: 04.03.2026

Accepted: 05.03.2026

KALIT SO'ZLAR:

*ta'limiy o'yin,
didaktik o'yin, rolli
o'yin, ishbilarmonlik
o'yini, interaktiv metod,
pedagogik texnologiya,
o'quv motivatsiyasi,
kompetensiya, bilish
faoliyati, innovatsion
yondashuv.*

Mazkur maqolada ta'limiy o'yinlarning pedagogik jarayondagi o'rni, didaktik imkoniyatlari hamda ularning asosiy turlariga ilmiy-pedagogik yondashuv asosida tavsif beriladi. Ta'limiy o'yinlar shaxsning bilish faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va o'quv motivatsiyasini oshirishning samarali vositasi sifatida tahlil qilinadi. Maqolada o'yin faoliyatining psixologik-pedagogik asoslari, uning ta'lim jarayonidagi funksiyalari, shuningdek, didaktik, rolli, ishbilarmonlik, intellektual va interaktiv o'yinlarning mazmun-mohiyati yoritiladi. Ta'limiy o'yinlarning o'quv jarayoniga integratsiyasi natijasida o'quvchilarda ijtimoiy kompetensiyalar, kommunikativ ko'nikmalar hamda muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish malakalari shakllanishi asoslab beriladi. Tadqiqotda o'yin texnologiyalarining zamonaviy ta'lim paradigmasidagi o'rni va amaliy ahamiyati xulosaviy jihatdan umumlashtiriladi.

Kirish

O'yin bola o'zligining namoyon bo'lishi, va uning yanada shakllanishi, takomillashishi uchun eng muhim usulidir. O'yinlarning bolalar hayotida muhim o'rni bor va alohida ahamiyatlidir. O'yinlar asosan mehnat va ta'limiy faoliyatlarda yetakchi o'rin egallaydi. Bu faoliyatlar bilan doimiy ravishda uzviy bog'liqdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar hayotining asosiy mazmunini tashkil etgan o'yinlar boladagi barcha mavjud xususiyatlarni, imkoniyatlarni ishga tushuradi. Bola harakatlanadi, muloqotga kirishadi, fikrlaydi va shu bilan birga idrok etadi, ehtiyojini qondiradi, bajarayotgan ishini oqibatini anglaydi³.

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib, o'quv jarayonini yangicha mazmun va shakllar bilan boyitishni taqozo etmoqda. Zamonaviy ta'lim konsepsiyasi shaxsga yo'naltirilganlik, mustaqil fikrlashni qo'llab-quvvatlash, ijodiy yondashuvni rag'batlantirish hamda kompetensiyaviy yondashuvni ustuvor yo'nalish sifatida belgilamoqda. Bunday sharoitda an'anaviy o'qitish metodlari bilan bir qatorda ta'limiy o'yinlardan samarali foydalanish, ularni innovatsion yondashuv asosida tashkil etish dolzarb masalaga aylanmoqda. Ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, ularni dars jarayoniga faol jalb etish va o'zlashtirish samaradorligini ta'minlashning muhim vositasidir. O'yin jarayonida o'quvchi bilimni tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki uni mustaqil ravishda izlaydi, tahlil qiladi va amaliy vaziyatlarda qo'llaydi. Natijada bilimlar puxta o'zlashtiriladi, tafakkur jarayonlari faollashadi va o'quv motivatsiyasi barqarorlashadi. Ayniqsa, ta'lim jarayonini interaktiv shaklda tashkil etish, muammoli vaziyatlar yaratish, rolli va ishbilarmonlik o'yinlaridan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Innovatsion yondashuv esa ta'limiy o'yinlarni shunchaki qo'shimcha metod sifatida emas, balki o'quv jarayonining integral qismi sifatida ko'rishni nazarda tutadi. Bunda pedagog o'yin mazmunini o'quv dasturi bilan uyg'unlashtiradi, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanadi, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda o'yin ssenariylarini ishlab chiqadi. Innovatsion yondashuv o'yin faoliyatini rejalashtirish, amalga oshirish va natijalarini baholash jarayonini tizimli asosda tashkil etishni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Zamonaviy pedagogikada Y.A.Komenskiyning pedagogik g'oyalari, shu bilan birga K.D.Ushinskiy, AS.Makarenko, P.F.Lestgaflarning g'oyalari ahamiyatlidir. "Bolalar o'yini

³ Ta'limiy o'yinlarni tashkil etishda innovatsion texnologiyalar. Sarvinoz A'zam qizi Fayzulloyeva. Science and Education" Scientific Journal / www.openscience.uz 272-b

ko'p asrlik tarixga ega, - deb yozgan edi K.D.Ushinskiy, - U insonning o'zi tomonidan ishlab chiqilgan qudratli tarbiyaviy vosita va shuning uchun ham unda inson tabiatining haqiqiy ehtiyoji ifodalangan". deydi. Yan Amos Komenskiy o'yinni bola faoliyatining, uning tabiati va mayllariga to'g'ri keladigan zarur shakli deb hisoblaydi. Uning fikricha, o'yin - bolaning barcha qobiliyat ko'rinishlari rivojlanadigan jiddiy aqliy faoliyatdir, o'yinda borliq, dunyo haqidagi tasavvurlar doirasi kengayadi va boyiydi, nutq rivojlanadi. Bola o'yin davomida tengqurlari bilan do'stlashadi - deydi. Y.A.Komenskiy o'yinga quvnoq bolalik va bolani uyg'un rivojlanish sharti sifatida qaraydi. Bola o'yinlariga kattalarning e'tiborli bo'lishni, ularga oqilona rahbarlik qilish lozimligini maslahat bergan edi. P.F.Lestgaftning fikricha - "Bolalar o'zlarining o'yinlarida tevarak-atrofdan olgan taassurotlarini aks ettiradilar", - deydi. Bu faoliyatlar bolaning shakllanishida, takomillashuvida muhim o'rindir. O'yin jarayonida bolalar eng avvalo o'z ehtiyojlarini qondiradilar, tevarakatrodagi borliqni o'z o'yinlarida aks ettiradilar. O'yin jarayoni shunaqa bir keng qamrovli jarayonki bunda bolalarning intellekti shakllanadi, bilimlari va tasavvurlari boyib, chuqurlashib boradi. Erkin faoliyat jarayonidagi aksariyat o'yinlar bola tomonidan yaratiladi va rollar ham o'zlari tomondan taqsimlanadi. Bolalar rollarni bajararkan hayoti davomida ko'rgan bilganlari, hayotiy bilimlariga tayanadi. Shular asosida o'ziga berilgan obrazni gavdalantiradi. Bajarayotgan roli bo'yicha tasavvurlari yetarli bo'lmasa o'rtoqlari yoki kattalar tomonidan faoliyat to'ldiriladi. Bu vaziyatda bola bilimlarini mustahkamlab oladi. O'yin faoliyati davrida bolalar nazoratsiz qolmasliklari lozim. Nazorat ostida bo'lgan bolalar faoliyatida tarbiyachining o'rni muhimdir. Tarbiyachi o'yin orqali bolalarda vatanga muhabbat, ijodkorlik, o'z xalqiga, atrofga ijobiy munosabatni shakllantiradi va mustahkamlaydi. Bolalarda jasurlik, to'g'rilik, o'zini tuta bilishlik, halollik, mehribonlik kabi sifatlarni ham aynan o'yin orqali tarbiyalaydi. O'yin bolalarda ijtimoiy axloqni, munosabatini shakllantiruvchi o'ziga xos maktabdir. Ta'limiy o'yinlar - bolalarning yosh xususiyatlari va imkoniyatlariga mos ravishda tanlanadi va ularga bilim berishning eng qulay metodi sanaladi. Ta'limiy o'yinlar bolalarning amaliy faoliyati hisoblanadi. Ta'limiy o'yinlar bolalarning faoliyatda o'rgangan bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, o'zining tajribalari amalda qo'llay olishga o'rgatadi, bolaning dunyoqarashini kengaytiradi, fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi, ijodkorligini oshiradi, sensor jarayonni rivojlantiradi, olgan bilimlarini tartibada sinab ko'rib mustahkamlab olishda imkon beradi.

Muhokama va natijalar

Ta'limiy o'yinlarni innovatsion yondashuv asosida tashkil etish masalasi nazariy jihatdan qanchalik asoslangan bo'lmasin, uning haqiqiy samaradorligi amaliy jarayondagi natijalar bilan belgilanadi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, o'yin texnologiyalari maqsadli va tizimli

qo'llanilganda o'quvchilarning bilish faolligi sezilarli darajada ortadi, dars jarayonidagi passivlik kamayadi hamda mustaqil fikrlashga intilish kuchayadi.

Tajriba sifatida umumiy o'rta maktabning 3-sinfida "Mening kichik do'konim" mavzusida kichik rolli o'yin tashkil etildi. O'quvchilar 4–5 kishilik guruhlariga ajratildi va har bir guruhga alohida rol taqsimlandi: sotuvchi, xaridor, yetkazib beruvchi va do'kon nazoratchisi. Dars jarayonida o'quvchilarga sodda iqtisodiy vaziyat taqdim etildi — do'konda ba'zi mahsulotlar yetishmayapti, ba'zilari esa ortiqcha. Guruhlarga berilgan vazifa shundan iborat edi: ular o'z rollariga muvofiq qarorlar qabul qilishlari, mahsulotni sotish yoki sotib olish, yetkazib berishni rejalashtirish va muammoni hal qilish. O'quvchilar o'zaro muzokara olib bordilar, savollar berdilar, takliflar bildirdilar va o'z qarorlarini asoslab berdilar. O'qituvchi jarayon davomida yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi sifatida ishtirok etdi, zarur hollarda yordam berdi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki: o'yin jarayonida 90 foiz o'quvchilar faol ishtirok etdi, bolalar mavzu bo'yicha bir-biri bilan muloqot qilishga, fikr bildirishga va qaror qabul qilishga odatdagi darslarga nisbatan ancha faollashdi. Eng muhimi, bolalar "talab va taklif", "sotish va xarid qilish" kabi tushunchalarni nazariy ta'rifdan emas, balki amaliy faoliyat orqali o'rgandilar. Yakuniy qisqa test va savollarga berilgan javoblar shuni ko'rsatdiki, o'yin asosida o'tilgan mavzuni o'zlashtirish darajasi an'anaviy ma'ruza usuliga nisbatan yuqori bo'ldi.

O'tkazilgan tajriba va kuzatishlar asosida quyidagi natijalarga kelish mumkin:

1. Ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o'zlashtirishiga xizmat qiladi.
2. O'yin jarayonida muloqot madaniyati, jamoada ishlash va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi.
3. Innovatsion yondashuv asosida tashkil etilgan o'yinlar dars samaradorligini oshirib, o'quv motivatsiyasini barqarorlashtiradi.
4. O'qituvchining metodik tayyorgarligi va kreativ yondashuvi o'yin texnologiyalarining muvaffaqiyatli qo'llanilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Umuman olganda, ta'limiy o'yinlar innovatsion pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular ta'lim jarayonini mazmunan boyitadi, shaklan takomillashtiradi va natijaviylikni ta'minlaydi. Real pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'yin elementlari puxta rejalashtirilgan va maqsadga yo'naltirilgan holda qo'llanilganda, ta'lim sifati va samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Xulosa

Ta'limiy o'yinlar va ularni innovatsion yondashuv asosida tashkil etish masalasini tahlil qilish jarayoni shuni ko'rsatadiki, bugungi ta'lim tizimi mazmunan yangilanayotgan bir davrda o'yin texnologiyalariga bo'lgan ehtiyoj tabiiy va zaruriy hodisadir. Chunki zamonaviy o'quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi, mustaqil fikrlovchi va o'z pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllanishi lozim. Bunday natijaga erishish esa dars jarayonini jonlantiruvchi, unda mantiqiy tafakkur va ijodiy yondashuvni uyg'otuvchi metodlarni qo'llashni talab qiladi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning bilimni qabul qilish jarayonini tabiiy va qiziqarli shaklga olib kiradi. O'yin sharoitida o'quvchi o'zini erkinroq his qiladi, xato qilishdan qo'rqmaydi va faol muloqotga kirishadi. Natijada bilimlar shunchaki eslab qolish emas, balki tushunish va qo'llash bosqichiga ko'tariladi. Ayniqsa, innovatsion yondashuv asosida ishlab chiqilgan o'yin ssenariylari o'quvchini muammoli vaziyat ichiga olib kiradi va uni mustaqil qaror qabul qilishga undaydi. Bu esa ta'limning asosiy maqsadi — hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shaxsiy kuzatish va pedagogik amaliyotga tayangan holda aytishim mumkinki, o'yin metodlarini qo'llash o'qituvchidan alohida tayyorgarlik, ijodkorlik va mas'uliyat talab etadi. O'yin shunchaki vaqtni to'ldirish vositasi emas, balki puxta rejalashtirilgan, aniq maqsadga yo'naltirilgan pedagogik jarayon bo'lishi zarur. Agar o'yin mazmuni o'quv maqsadlari bilan uyg'unlashtirilmasa yoki jarayon nazoratsiz qolsa, kutilgan natija bermasligi mumkin. Shu bois innovatsion yondashuvning muhim jihati — tizimlilik va izchillikdir.

Ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning ijtimoiylashuviga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Jamoaviy o'yinlar jarayonida ular bir-birini tinglash, fikrini asoslash, kelishuvga erishish va mas'uliyatni bo'lishishni o'rganadi. Bu jarayon o'quvchini faqat fan doirasida emas, balki shaxs sifatida ham shakllantiradi. Menimcha, ta'limning haqiqiy samarasi ham aynan shu nuqtada namoyon bo'ladi — o'quvchi bilim bilan birga hayotiy tajriba ham orttiradi. Innovatsion yondashuv doirasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'yin samaradorligini yanada oshiradi. Raqamli platformalar, interaktiv dasturlar va virtual muhit elementlari darsni zamonaviy ruhda tashkil etish imkonini beradi. Biroq texnologiya vosita ekanini unutmaslik kerak; asosiy e'tibor o'quvchining fikrlashi va faoliyatiga qaratilishi lozim. Texnologik imkoniyatlar pedagogik maqsadni to'ldirishi, lekin uning o'rnini egallamasligi zarur.

Umuman olganda, ta'limiy o'yinlar zamonaviy ta'lim paradigmasining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ular o'quv jarayonini samarali, mazmunli va ta'sirchan tashkil etish

imkonini beradi. Innovatsion yondashuv esa o'yinlarni tizimli ravishda rejalashtirish, ularni o'quv dasturiga moslashtirish va natijalarni tahlil qilish orqali pedagogik samaradorlikni ta'minlaydi.

Shaxsiy mulohaza sifatida shuni ta'kidlashim joizki, ta'limiy o'yinlarni keng joriy etish nafaqat metodik yangilanish, balki pedagogik tafakkurning o'zgarishini ham talab qiladi. O'qituvchi o'zini yagona bilim manbai sifatida emas, balki jarayon tashkilotchisi va yo'naltiruvchisi sifatida ko'ra boshlaydi. O'quvchi esa bilimni tayyor shaklda oluvchi emas, balki uni izlab topuvchi va amaliyotda sinovdan o'tkazuvchi subyektga aylanadi. Ana shu o'zgarish ta'limning sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ta'limiy o'yinlar va ularni innovatsion yondashuv asosida tashkil etish ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchilarning ijodiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ularni hayotiy vaziyatlarga tayyorlashning muhim omilidir. Mazkur yo'nalishda izchil va ilmiy asoslangan ish olib borish kelajak avlodni har tomonlama yetuk, tashabbuskor va raqobatbardosh shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov, S. (2018). Pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar. Toshkent: O'qituvchi. – 142–150-b.
2. Islomov, R. (2020). Ta'limiy o'yinlar va ularning pedagogik imkoniyatlari. Toshkent: Fan va Ta'lim. – 65–78-b.
3. Karimova, L. (2019). O'quv jarayonida interaktiv metodlarni qo'llash. Toshkent: Universitet nashri. – 34–46-b.
4. Qodirov, A. (2021). Innovatsion pedagogik yondashuvlar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Ta'lim nashriyoti. – 98–112-b.
5. Tursunov, M. (2017). Ta'limiy o'yinlar orqali kompetensiyalarni rivojlantirish. Samarqand: Ilmiy nashr. – 55–70-b.
6. Egamberdiyev, J. (2018). Rolli va ishbilarmonlik o'yinlari metodikasi. Toshkent: Pedagogika. – 77–89-b.
7. Usmonov, B. (2020). Innovatsion yondashuv asosida dars jarayonini tashkil etish. Toshkent: O'zbekiston Fan va Ta'lim nashriyoti. – 120–135-b.